

DANIEL BOĆKOWSKI

ORCID: 0000-0002-0444-6849

UNIwersytet w Białymstoku

Domestic terrorism w Polsce

ABSTRAKT: Artykuł poświęcony jest problemowi definiowania zjawiska terroryzmu w Polsce. Autor stawia pytanie o potrzebę pojawienia się w dyskursie poświęconym zagrożeniom terrorystycznym określenia „terroryzm wewnętrzny”, zdefiniowanego w USA jako *domestic terrorism*. Z przytoczonych w artykule case studies wynika, że szereg przypadków przestępstw w Polsce wypełnia znamiona czynu określanego jako akt terroru. Osłabianie znaczenia takich działań prowadzi do braku gotowości społeczeństwa w przypadku ich wystąpienia.

Słowa kluczowe: *domestic terrorism*, terroryzm w Polsce, zagrożenia bezpieczeństwa państwa, przeciwdziałanie terroryzmowi

ABSTRACT: Article is devoted to the problem of defining terrorism in Poland. The author asks about the legitimacy of introducing the concept of *domestic terrorism* to the discourse on security threats in Poland. Avoiding identifying certain criminal acts as acts of terror weakens homeland security.

Key words: *domestic terrorism*, homegrown terrorism, terrorism in Poland, homeland security, counterterrorism

Wstęp

Zabójstwo prezydenta Gdańska Pawła Adamowicza dokonane 13 stycznia 2019 roku na Targu Węglowym w trakcie happeningu „Światelko do nieba”, w ramach 27. Finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy

wydawało się być momentem przełomowym, służącym uświadomieniu Polakom, że nie jesteśmy wolni od różnego rodzaju ataków noszących znamiona czynów o charakterze terrorystycznym. W tym konkretnym przypadku można mówić o akcie terroru politycznego, zważywszy na cel, miejsce i charakter ataku oraz wygłaszane przez zamachowca na scenie przesłanie. Stan psychiczny zamachowca ma bez wątpienia znaczenie przy ocenie czynu przez sąd, jednak nie umniejsza samego aktu przemocy.

Blisko rok po tym wydarzeniu, także z powodów politycznych, udało się „przekonać” społeczeństwo, że Polska to kraj ze wszech miar bezpieczny, a słowo terroryzm zarezerwowane jest wyłącznie dla osobników wykrzykujących „Allahu Akbar” i mordujących obywateli państw Europy Zachodniej. Tym samym skutecznie odsunięto na przyszłość jakże potrzebną już dzisiaj dyskusję na temat występowania w Polsce terroryzmu jako zjawiska, a nie faktu medialnego.

Obserwując wydarzenia ostatnich lat, widać wyraźnie, że zjawisko terroryzmu w naszym kraju ewoluje w kierunku innym, niż przewidywali i opisywali to dziennikarze oraz politycy. Zasadniczo nie ma i nie dostrzega się zagrożenia terrorem fundamentalistycznym, zwłaszcza islamistycznym. Brak jest środowisk, które podatne byłyby na radykalizację, oraz miejsc, gdzie taka radykalizacja mogłaby następować. Potencjalni polscy *jihadyści* działali i działają poza granicami naszego kraju, zaś ewentualne zatrzymania dotyczą bądź kurierów, bądź osób z diaspory czeczeńskiej, które zostały wydalone z Niemiec w ramach umów Schengen. Narasta natomiast zagrożenie wewnętrzne, które w USA określane jest mianem *domestic terrorism* lub *homegrown terrorism*. Polska stoi przed podobnymi problemami, jakie były udziałem USA, zanim po wielu latach badań zdecydowano się zdefiniować zjawisko terroryzmu rodzimego. Podobne problemy dotyczą naszego zachodniego sąsiada, gdzie gwałtownie rośnie ilość incydentów o charakterze terrorystycznym przypisywana ugrupowaniom skrajnie prawicowym¹. Czy można zatem zaimplementować doświadczenia USA na polskie podwórko i przygotować się, zanim będzie za późno?

¹ D. Koehler, *Recent Trends in German Right-Wing Violence and Terrorism: What are the Contextual Factors behind 'Hive Terrorism'?*, „Perspectives on Terrorism” 2018, t. 12, nr 6, s. 72-88.

Cele i problemy badawcze

W opracowaniu podjęta zostanie próba opisanie problemu prawidłowej oceny zagrożenia, jakim jest stale rosnąca radykalizacja wewnętrzna polskiego społeczeństwa, prowadząca do coraz bardziej niepokojących zjawisk z pogranicza aktów terroru bezpośredniego. Z punktu widzenia interesów aktualnej klasy politycznej wszelkie nagłaśnianie tego typu zjawisk jest sprzeczne z budowaną wizją Polski jako kraju wolnego od terroryzmu. Kreowany jest przekaz, że jeśli zaistnieje sytuacja zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego, to będzie ona następstwem działania sił zewnętrznych, najprawdopodobniej zradykalizowanych uchodźców ekonomicznych wyznających islam, przybywających w ostatnich czasach masowo na teren Europy Zachodniej z obszaru MENA².

Podstawowym założeniem badawczym jest ocena stopnia zagrożenia zjawiskiem niezdefiniowanym w polskim prawie, a określanym w prawodawstwie USA jako *domestic terrorism* oraz próba odpowiedzi na pytanie o gotowość polskich służb specjalnych, policji oraz firm ochroniarskich do reagowania w sytuacjach kryzysowych związanych z tymi, często specyficznymi, aktami terroru.

W związku z tym sformułowano następujące problemy badawcze:

- czy w Polsce rodzi się zjawisko określane w USA jako *domestic terrorism*,
- czy negowanie tego zjawiska przez polityków, zwłaszcza rządzących, nie powoduje powstania swoistego efektu mrozącego w działaniach organów odpowiedzialnych za rozpoznawanie zagrożeń,
- czy instytucje odpowiedzialne za zapewnienie nam bezpieczeństwa są gotowe do przeciwdziałania tego typu zagrożeniom, jakie są najsłabsze elementy systemu bezpieczeństwa, w jaki sposób go przebudowywać?

W niniejszym opracowaniu posłużono się badaniami analitycznymi, wykorzystując dedukcję oraz modelowanie konceptualne, a także studium przypadku.

² MENA – Middle East and North Africa.

Zagrożenia typu *domestic terrorism* w Polsce

Kluczowe dla rozważań o potencjalnych i realnych zagrożeniach terrorystycznych w Polsce jest osadzenie sytuacji w naszym kraju na tle Europy. Próby takiej dokonał Piotr Niemczyk w artykule „Czy Polsce grozi terroryzm”, opierając się m.in. na raportach Europolu *EU Terrorism Situation and Trend Report Te-Sat* (dane za rok 2017). Z opracowanych przez niego wykresów widać wyraźnie, że nasz kraj na tle Europy, a tym bardziej świata, jest „oazą spokoju”. „Według kryteriów Europolu w ciągu ostatnich lat w Polsce doszło tylko do jednego zdarzenia identyfikowanego jako zamach terrorystyczny przerwany w trakcie przygotowań. Tak zostały ocenione plany Brunona Kwietnia”³. W raporcie Te-Sat za rok 2018 zauważono, że poza atakami o charakterze jihadistycznym, w Trèbes, Paryżu, Liège i Strasburgu, znacząco uaktywniły się zagrożenia ekstremizmem pravicowym. Odnotowano też, że w Polsce nie doszło do żadnego incydentu zakwalifikowanego jako czyn o charakterze terrorystycznym, natomiast aresztowano pod tym zarzutem dwie osoby⁴. W raporcie Te-Sat za rok 2019, który ukazał się w czerwcu 2020 roku, zauważono nieznaczny trend wzrostowy incydentów o charakterze terrorystycznym, jednak około 84 procent z nich koncentrowało się w trzech regionach geograficznych: w Azji Zachodniej, Azji Południowej i Afryce Subsaharyjskiej⁵. Potwierdzałoby to tezę o niemal zerowym zagrożeniu terrorystycznym w naszym kraju. Nieco inaczej sytuację w Polsce ocenił natomiast raport *Global Terrorism Index 2019*, wskazując na jeden taki incydent⁶.

³ P. Niemczyk, *Czy Polsce grozi terroryzm*, „Krytyka Polityczna” 2018, <https://krytyka-polityczna.pl/kraj/niemczyk-czy-polsce-grozi-terroryzm>, [dostęp: 26.05.2019].

⁴ *Country Reports on Terrorism 2018, October 2019*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Country-Reports-on-Terrorism-2018-FINAL.pdf>, [dostęp: 15.11.2019].

⁵ *Country Reports on Terrorism 2019, 10 June 2020*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/Anne-x-of-Statistical-Information.pdf>, [dostęp: 20.06.2020].

⁶ *Global Terrorism Index 2019*, <http://visionofhumanity.org/indexes/terrorism-index>, [dostęp: 01.12.2019].

Z kolei w *Global Terrorism Database* za zamachy o charakterze terrorystycznym w latach 2016–2018 uznano cztery incydenty, w tym podłożenie urządzenia wybuchowego na komisariacie policji w Kłodawie, próbę podłożenia ładunku wybuchowego w autobusie we Wrocławiu (uznaną z nieznanymi mi przyczyn za akt antyimigrancki) oraz próbę podpalenia policyjnych radiowozów przez anarchistów w Warszawie⁷.

Według portalu *Our World in Data* w latach 2000–2017 doszło w Polsce do 4. incydentów o charakterze terrorystycznym⁸. Śledztwo prowadzone w przypadku incydentu we Wrocławiu rozwinęło się ostatecznie w kierunku próby wymuszenia pieniędzy, a nie czynu terrorystycznego. Kwestią dyskusyjną pozostaje, czy żądanie okupu przyjąć można za wystarczającą przesłankę do uznania, że nie było próby zamachu, zwłaszcza że niedoszły zamachowiec do skonstruowania ładunku wybuchowego posłużył się najprawdopodobniej planami umieszczonymi przez Al-Kaidę w czasopiśmie „Inspire”, z których to planów skutecznie skorzystali organizatorzy zamachu w Bostonie – bracia Tamerlan i Dżochar Carnajewowie⁹. Fakt, że z powodu błędów konstrukcyjnych nie doszło do wybuchu, zaś kierowca palący się ładunek zdołał wynieść z pojazdu, nie zmienia zasadniczej kwestii – gdyby wybuch nastąpił, mielibyśmy do czynienia z aktem terroru bombowego w środkach komunikacji publicznej, bez względu na późniejszy kierunek obrony sprawcy. W trakcie rozmowy z operatorem 112 „zamachowiec” groził wprost, że „zrobi drugą Brukselę”, zaś ładunek został odpalony w ciągu kilku godzin od nierealnej próby żądania 120 kg złota okupu¹⁰.

⁷ *Global Terrorism Database*, GTB 2019, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=2015&end_yearonly=2018&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&country=161&asmSelect1=&dt2=all&success=yes&casualties_typeb&casualties_max=, [dostęp: 25.05.2019].

⁸ *Our World in Data*, <https://ourworldindata.org/grapher/terrorist-incidents?tab=chart&time=1971-2017&country=POL>, [dostęp: 25.05.2019].

⁹ T. Lister, P. Cruickshank, *Boston Marathon bombs have hallmarks of 'lone wolf' devices*, <https://edition.cnn.com/2013/04/16/us/boston-marathon-lone-wolf>, [dostęp: 25.05.2019].

¹⁰ tam/gp: *Groził, że „zrobi drugą Brukselę” i podłożył bombę w autobusie. Odpowie za terroryzm*, <https://www.tvn24.pl/wroclaw,44/student-chemii-oskarzony-o-terroryzm-zostawil-bombe-w-autobusie,713405.html>, [dostęp: 25.05.2019].

W przeprowadzonych przez CBOS we wrześniu 2016 roku badaniach na temat poczucia bezpieczeństwa Polaków połowa badanych (49%) uznawała zagrożenie terroryzmem za realne. Jak zanotowano, było to o 10 punktów procentowych mniej niż w kwietniu 2016 roku, tuż po zamachach w Brukseli, a także mniej niż po zamachach w Paryżu w roku 2015. Widać było wyraźnie, że rośnie przewaga osób nieobawiających się zamachów w naszym kraju¹¹.

Analizując wszystkie dostępne raporty i opracowania, nie sposób nie zgodzić się z tezami P. Niemczyka, że Polska zasadniczo wolna jest od aktów terroru, zwłaszcza terroru kinetycznego. Kluczowy jest tu nie tylko sam fakt obowiązującej w Polsce definicji aktu terroru (art. 115 § 20 k.k.), ale kwalifikowanie danego wydarzenia jako wypełniającego znamiona czynu opisane we wspomnianym wyżej art. 115¹². Co ważne, w Polsce nadal nie ma politycznego przyzwolenia, by czyny przestępcze uznawać za potencjalne akty terroru. Władze stale podkreślają, że nie ma rodzimych grup terrorystycznych, zapominając, że współczesny terroryzm to coraz częściej pojedynczy sprawcy działający pod wpływem określonych ideologii lub po prostu dla chęci zaistnienia w przestrzeni publicznej. Także w statystykach kryminalnych nie znajdziemy zamachów o charakterze terrorystycznym. Działania te stoją często w sprzeczności z zaleceniami Dyrektywy Parlamentu Europejskiego oraz Rady Europy w sprawie zwalczania terroryzmu¹³,

¹¹ CBOS, *Zagrożenie terroryzmem*, „Komunikat z Badań CBOS” 2016, nr 127, https://www.cbos.pl/SPIS_KOM.PO_L/2016/K_127_16.PDF, [dostęp: 25.05. 2019]; CBOS, *Zagrożenie terroryzmem po zamachach w Paryżu*, „Komunikat z Badań CBOS” 2015, nr 177, https://www.cbos.pl/S_PISK_OM.PO_L/2015/K_177_1_5.PDF, [dostęp: 25.05.2019].

¹² Zmiany kodeksu karnego z 2016 roku, w związku z ustawą o działaniach antyterrorystycznych, dodały m.in. penalizację w przypadku: stosowania środków masowej zagłady (art. 120); zbrodni przeciwko ludzkości (art. 118a § 1 i § 2), zamachu na życie lub zdrowie jeńców wojennych lub ludności cywilnej (art. 123), przekroczenia granicy RP w celu popełnienia na terytorium innego państwa przestępstwa o charakterze terrorystycznym (art. 259a), uczestnictwa w szkoleniu mogąącym umożliwić popełnienie przestępstwa o charakterze terrorystycznym (art. 255a § 20).

¹³ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/541 z dnia 15 marca 2017 r. w sprawie zwalczania terroryzmu i zastępująca decyzję ramową Rady 2002/475/WSiSW oraz zmieniająca decyzję Rady 2005/671/WSiSW, Dz.Urz. UE L 88/6 31.3.2017.

która zastąpiła decyzję ramową UE z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie zwalczania terroryzmu. W obu dokumentach zakłada się ujednoczenie w uregulowaniach karnych kwestii definicji przestępstw terrorystycznych¹⁴. Polsce nadal bliżej do traktowania aktu terroru – zgodnie z definicją B. Hołysta – jako terroryzmu kryminologicznego, niż zjawiska napędzanego szeroko pojętymi motywami ideologicznymi. Jest to poniekąd zrozumiałe, zważywszy na doświadczenia polskich służb po 1989 roku, kiedy od podstaw budowano Wydział do Zwalczania Aktów Terroru Kryminalnego CBS KG Policji. Warto też zwrócić uwagę na zapisy ustawy o działaniach antyterrorystycznych¹⁵, a zwłaszcza akty wykonawcze do niej zawierające katalog incydentów o charakterze terrorystycznym¹⁶, gdzie wymienia się wyraźnie jako akty terroru incydenty związane z nielegalnym wytwarzaniem, posiadaniem i obrotem bronią palną, amunicją i materiałami lub urządzeniami wybuchowymi, w tym doprowadzenie do eksplozji lub próba doprowadzania do takiej poprzez skonstruowanie i podłożenie ładunku wybuchowego.

Podobną drogę przeszły służby amerykańskie, zanim wyewoluowało pojęcie *domestic terrorism*, oznaczające „działania niebezpieczne dla życia ludzkiego, które stanowią pogwałcenie prawa karnego Stanów Zjednoczonych”, a których zamiarem jest „zastraszanie ludności, wpływanie na politykę rządu poprzez zastraszanie lub przymus, a także wpływanie na postępowanie rządu poprzez zabójstwo lub porwanie”. *Patriot Act*¹⁷ był jednym z pierwszych dokumentów, które rozszerzyły pojęcie terroryzmu

¹⁴ S. Pikulski, *Kwalifikacja prawna zamachów terrorystycznych w polskim prawie karnym z perspektywy prawa międzynarodowego i europejskiego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2011, nr 13, s. 253-256.

¹⁵ Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, Dz.U. 2016 poz. 904 ze zm.

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie katalogu incydentów o charakterze terrorystycznym, Dz.U. 2016 poz. 1092 oraz Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 lutego 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie katalogu incydentów o charakterze terrorystycznym, Dz.U. 2017 poz. 395.

¹⁷ Public Law 107-56 Oct. 26, 2001, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107-publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>, [dostęp: 20.06.2019].

w taki sposób, by objąć nim akty krajowe¹⁸. Tak szerokie pojęcie terroryzmu krajowego pozwala władzom USA podciągać pod ten czyn działania Greenpeace, Operation Rescue, Vieques Island i WTO, uznając część ich akcji za akty terroryzmu ekologicznego. Jest to o tyle istotne, iż w Polsce w ostatnich latach mieliśmy do czynienia z przypadkami działań, które na terenie USA mogłyby zostać podciągnięte prawnie pod wspomnianą wyżej kategorię jako ekoterroryzm. Były to: wysadzenie w lipcu 2018 r. bloków budowanych na osiedlu w Bielsku-Białej oraz spalenie w kwietniu 2019 r. w Nadleśnictwie Szklarska Poręba maszyn do wycinki lasu.

W przypadku Bielska-Białej, po półrocznym śledztwie, w lutym 2019 roku zatrzymano 29-letniego studenta Uniwersytetu Śląskiego, który oskarżony został o podłożenie skonstruowanych przez siebie ładunków wybuchowych pod budynki, co doprowadziło do zawalenia jednego, a w przypadku dwóch innych groziło takim zawaleniem, działając w oparciu o pobudki o charakterze ekologicznym. Nie pojawiły się jednak żadne zarzuty o działania o charakterze terrorystycznym, choć w wyniku przeszukania mieszkania znaleziono zarówno materiały dotyczące konstrukcji ładunków wybuchowych, jak i działań proekologicznych, które – jak wynikało z listu przesłanego przez sprawcę 10 dni później do mediów¹⁹ – były powodem podłożenia specjalnie przygotowanych butli z gazem¹⁹.

W wypadku spalenia harwesterów śledztwo, analogicznie jak przy wybuchu w Bielsku-Białej, potoczyło się w kierunku aktu wandalizmu lub działania konkurencji, choć na miejscu zdarzenia sprawcy zostawili list z informacją: „Za niszczenie lasu, starych ścieżek i dróg wycofajcie się! Zielony Front”. Co ciekawe, był to drugi incydent związany z niszczeniem mienia w tym rejonie. Także w pierwszym przypadku, kiedy nieznani sprawcy zniszczyli lusterka i poprzebijali opony maszyn, na miejscu akcji pozostawiono list z analogicznymi pogróżkami²⁰.

¹⁸ *How the USA Patriot Act redefines „domestic terrorism”*, ACLU.org, <https://www.aclu.org/other/how-u-sa-patriot-act-redefines-domestic-terrorism>, [dostęp: 20.06.2019].

¹⁹ *29-latek zatrzymany w sprawie wysadzenia bloku w Bielsku-Białej*, <https://bielskobiala.naszemiasto.pl/29-latek-zatrzymany-w-sprawie-wysadzenia-bloku-w-bielsku/a/r/c1-5012394>, [dostęp: 20.06.2019].

²⁰ *Szklarska Poręba: Atak ekoterrorystów. „Za niszczenie lasu” podpalono maszyny warte kilka milionów złotych*, <https://ochrona24.info/17006,atak-w-nadleśnictwie-szklarska-poreba>, [dostęp: 22.06.2019].

W USA, z chwilą wprowadzenia do prawodawstwa określenia *domestic terrorism*, wyróżniono pięć kategorii potencjalnych ugrupowań terrorystycznych, mogących dokonać aktu terroru krajowego, czyli:

- etniczne grupy separatystyczne i emigracyjne,
- radykalne organizacje lewicowe; prawicowe grupy rasistowskie,
- antyautorytarne oraz typu przetrwanie,
- zagraniczne organizacje terrorystyczne,
- grupy zorientowane na konkretny problem (antyaborcyjne, praw zwierząt, ekstremistyczne grupy eko).

Prekursorem badań nad zagadnieniami terroryzmu wewnętrznego, skupiającymi się na kwestiach – jak to wówczas określano – zaburzeń obywatelskich, był m.in. H. Cooper, który przygotował w 1976 roku na potrzeby National Advisory Committee on Criminal Justice Standards and Goals *Report of the Task Force on Disorders and Terrorism*²¹.

W Polsce doświadczenia te, jak dotychczas, nie zostały wykorzystane przy przygotowywaniu stosownych rozporządzeń i aktów prawnych. Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 o działaniach antyterrorystycznych, podobnie jak kodeks karny, nie zawierają żadnych szczególnych regulacji w tej kwestii²². W trakcie prowadzenia śledztw unika się jakichkolwiek odniesień do przestępstw o charakterze terrorystycznym, chyba że mamy do czynienia z zagrożeniami islamistycznymi. Z jednej strony jest to działanie uzasadnione, gdyż niezwykle trudno jest właściwie zinterpretować niektóre ze zdarzeń, z drugiej jest to sposób, by utwierdzać obywateli w przekonaniu głoszonym przez polityków, że Polska jest wolna od tego typu zagrożeń, w odróżnieniu od krajów Europy Zachodniej, o czym wspominałem już wcześniej. Najnowszym zdarzeniem, potwierdzającym te tendencje, jest komunikat ABW z 10 grudnia 2019 roku o zatrzymaniu pod zarzutem przygotowywania aktów terroru Ukraińca, który dokonał konwersji

²¹ *Disorders and Terrorism – Report of the Task Force on Disorders and Terrorism*, <http://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.aspx?ID=39469>, [dostęp: 22.06.2019].

²² P. Chrobot, *Ustawa o działaniach antyterrorystycznych. Komentarz do niektórych regulacji*, [w:] *Uprawnienia służb specjalnych z perspektywy współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego. Wybrane zagadnienia*, P. Burczaniuk (red.), Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Centralny Ośrodek Szkolenia im. gen. dyw. Stefana Roweckiego „Grota”, Warszawa 2017, www.abw.gov.pl/download/1/2321/3.pdf, [dostęp: 21.08.2019].

na islam, i pod wpływem nowego otoczenia uległ gwałtownej radykalizacji. Z komunikatu ABW wynikało, że mężczyzna chciał zdetonować samochód pułapkę przed jednym z centrów handlowych w Puławach²³.

Od wielu lat nie było na terenie naszego kraju przypadków terroryzmu kinetycznego w formie znanej nam z Francji, Niemiec czy też Belgii, jednak uznanie niepoczytalności sprawcy jako elementu wykluczającego możliwość kwalifikacji czynu jako noszącego znamiona terrorystycznego jest zbyt łatwą ucieczką od problemu. Dotyczy to zarówno zabójstwa prezydenta Gdańska Pawła Adamowicza, jak i ataku na biuro poselskie PiS w Łodzi w 2010 roku, kiedy w wyniku postrzału zginął Marek Rosiak, asystent europosła PiS Janusza Wojciechowskiego, zaś dwie inne osoby zostały ranne po użyciu przez napastnika noża (przerobiony pistolet gazowy zaciął się po pierwszym strzale)²⁴. Atak ten nosił wszelkie znamiona działań określanych jako działania aktywnego mordercy (*active shooter*) i z racji celu ataku powinien być rozpatrywany jako akt terronu politycznego.

Z obserwacji poczynionych przez służby specjalne w państwach Europy Zachodniej, dotkniętych serią ataków uzbrojonych i nieuzbrojonych szaleńców działających rzekomo z inspiracji lub rozkazu Państwa Islamskiego, widać wyraźnie, że czynów tych dokonywały osoby w różnym stopniu nie zrównoważone emocjonalnie i psychicznie. Dobrym przykładem może być atak nożownika na centrum handlowe w Hamburgu w 2017 roku²⁵. W Polsce, w maju 2019 roku, ABW dokonała zatrzymania w Warszawie

²³ R. Pasztelański i in., *Radykał chciał zdetonować samochód pułapkę w Puławach*, <https://www.tvp.info/45719593/radykal-chcial-zdetonowac-samochod-pulapke-w-pulawach>, [dostęp: 12.12.2019].

²⁴ *Sprawcy ataku w biurze PiS grozi dożywocie*, <https://www.tvp.info/3050-966/polska/atak-na-biuro-poselskie-pis>, [dostęp: 21.08.2019].

²⁵ L. Backes, J. Dahlkamp, H. Gude, M. Knobbe, R. Lehberger, A. Moussa, W. Wiedmann-Schmidt, *Attack Underscores Need To Address Refugees' Mental Health*, <https://www.spiegel.de/international/germany/what-led-ahmed-a-to-go-on-a-stab-bing-spr-ee-in-hamburg-a-1161442.html>, [dostęp: 28.08.2019]. Innym przykładem może być zamachowiec z Finsbury Park ze stycznia 2017 roku, zob. S. Morris, *Finsbury Park attack suspect has mental health issues, sister says*, <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/jun/21/finsbury-park-attack-suspect-darren-osborne-has-mental-health-issues-sister-says>, [dostęp: 28.08.2019].

konwertyty, który miał planować zamach terrorystyczny jako zemstę na przeciwnikach islamu. Z uzyskanych przez dziennikarzy informacji wynikało, że osoba ta miała się w przeszłości leczyć psychiatrycznie²⁶.

Co ciekawe, kiedy w grudniu 2017 roku doszło do nieudanej próby podpalenia drzwi w budynku, w którym mieściło się biuro poselskie Beaty Kempy, czyn ten Dolnośląski Wydział Zamiejscowy Departamentu do Spraw Przestępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Krajowej we Wrocławiu postanowił potraktować jako zdarzenie o charakterze terrorystycznym i postawił autorowi ataku takie właśnie zarzuty²⁷, choć w stosunku do dwóch wyżej wymienionych było to bez wątplenia działanie o znacznie mniejszym ciężarze gatunkowym.

Kolejnym przypadkiem, kiedy stan psychiczny sprawcy wykluczył postawienie ewentualnych zarzutów o charakterze terrorystycznym, był atak nożownika w październiku 2017 roku w galerii handlowej w Stalowej Woli. Analizując *modus operandi* sprawcy, mieliśmy do czynienia z niemal wzorcowym przykładem działania aktywnego mordercy. Osoba wyposażona w dwa wojskowe bagnety wtargnęła na teren galerii z zamiarem pozabawienia życia jak największej ilości przypadkowo spotkanych w jednym z ciągów komunikacyjnych ludzi. W wyniku wielokrotnych ran kłutych jedna osoba zmarła, osiem kolejnych zostało rannych. W wyniku śledztwa odkryto, że Konrad K., zanim dokonał zamachu, zaatakował swoich sąsiadów. Atak miał być odwetem na społeczeństwie, które obwiniał za swoje życiowe i finansowe niepowodzenia²⁸.

Nasuwa się pytanie, czy w polskich realiach można uznawać takie wydarzenia jako przykłady działania aktywnego mordercy i na ile ataki *active*

²⁶ ABW zatrzymała Mikołaja B. Planował zamach, który miał być zemstą na przeciwnikach islamu, <https://ochrona24.info/18861,abw-zatrzymala-mikolaja-b>, [dostęp: 28.08.2019].

²⁷ Zarzuty za podpalenie biura Beaty Kempy. „To był czyn o charakterze terrorystycznym”, <https://www.tvn24.pl/wroclaw,44/zarzuty-po-ata-ku-na-bi-uro-poselskie-beaty-kempy,798829.html>, [dostęp: 28.08.2019].

²⁸ Zranił dziewięć osób, jedna zmarła. Sprawa umorzona, nożownik skierowany na leczenie, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/nozownik-ze-stalowej-woli-trafi-do-zakladu-psychiatrycznego-sprawa-umorzona,892363.html>, [dostęp: 29.08.2019].

*shooter*²⁹ mogą być klasyfikowane jako składowe *domestic terrorism*. Debata nad tym problemem przetoczyła się w USA po trzech masowych strzelaninach: 3 sierpnia 2019 roku w El Paso w Teksasie, 4 sierpnia w Dayton w stanie Ohio oraz w Gilroy w Kalifornii tydzień wcześniej³⁰. Zwłaszcza przypadek El Paso uznany został za akt terroryzmu krajowego oraz możliwe przestępstwo z nienawiści³¹. Co istotne, władze USA znacznie chętniej publikują dane o przestępstwach z nienawiści niż aktach terroryzmu krajowego. Można zatem założyć, że aby atak aktywnego mordercy uznać za spełniający definicje terroryzmu krajowego, należy móc zakwalifikować go do wymienionych wcześniej pięciu kategorii przestępstw. Raport FBI z listopada 2019 roku wskazuje, że rośnie wyraźnie ilość incydentów *hate crime*³².

Na potrzebę naszej analizy przywołajmy jeszcze kilka zdarzeń, które mogłyby zostać zinterpretowane jako czyny o charakterze terrorystycznym, wypełniające, w przypadku USA, znamiona terroru krajowego/wewnętrznego.

Tuż przed rozpoczęciem Marszu Równości we Wrocławiu w październiku 2019 roku Oddziały Prewencji Policji zatrzymały zbliżającego się do uczestników marszu mężczyznę wykrzykującego „Allahu Akbar”. W trakcie zatrzymywania ujawniono, że posiada on przy sobie dwa noże. Osoba ta wcześniej karana była za drobne przestępstwa. Nie udało się jednoznacznie ustalić, czy miała to być tylko prowokacja słowna, czy też napastnik nie wykluczał użycia posiadanych przy sobie ostrych narzędzi³³.

²⁹ Definicja „aktywnego strzelca” opracowana przez FBI jest stosowana przez agencje federalne. Aktywny strzelec to „osoba aktywnie zabijająca lub próbująca zabijać ludzi w ograniczonej i zaludnionej przestrzeni”.

³⁰ S. Romero, N. Bogel-Burroughs, *El Paso Shooting: Massacre That Killed 20 Being Investigated as Domestic Terrorism*, <https://www.nytimes.com/2019/08/04/us/el-paso-shooting-updates.html>, [dostęp: 29.08.2019].

³¹ *The federal data available on active shooter incidents, mass killings and domestic terrorism*, <https://usafacts.org/reports/facts-in-focus/domestic-terrorism-mass-shootings-data>, [dostęp: 29.08.2019].

³² *Hate Crime Statistics*, <https://ucr.fbi.gov/hate-crime/2018>, [dostęp: 01.12.2019].

³³ *Marsz Równości we Wrocławiu. Miał przy sobie noże i krzyczał „Allah Akbar”*, [https://www.tvp.info/44716558/marsz-rownosci-we-wroclawiu-mial-przy-sobie-noze-i-krzyczal-allah-akbar?fbclid=IwAR0P0IC7VyzY88mmi6nV2SxlCVO1MDYFPbqcm mVU_f4kTGRXxbDWjJT\]soY](https://www.tvp.info/44716558/marsz-rownosci-we-wroclawiu-mial-przy-sobie-noze-i-krzyczal-allah-akbar?fbclid=IwAR0P0IC7VyzY88mmi6nV2SxlCVO1MDYFPbqcm mVU_f4kTGRXxbDWjJT]soY), [dostęp: 10.11.2019].

Kilka dni wcześniej do znacznie groźniejszego incydentu doszło przed Marszem Równości w Lublinie. Małżeństwo skonstruowało kilka ładunków wybuchowych (pojemniki z gazem oraz przytwierdzonymi do nich petardami) i przedostało się w pobliże demonstrujących osób. Mimo oczywistych działań motywowanych nienawiścią oraz realnego sprowadzenia zagrożenia dla życia i zdrowia demonstrantów prokuratura nie postawiła im zarzutów przygotowywania aktu o charakterze terrorystycznym, a jedynie „nielegalnego wytwarzania i posiadania urządzeń wybuchowych, które mogą sprowadzić niebezpieczeństwo dla życia lub zdrowia wielu osób”³⁴.

Reagowanie i przeciwdziałanie zagrożeniom typu *domestic terrorism*

Uzbrojony, zdeterminowany, gotowy zabijać, działający celowo lub pod wpływem długotrwałych emocji zamachowiec stanowi największe zagrożenie w każdym społeczeństwie. Coraz rzadziej mamy do czynienia ze zorganizowanymi grupami o charakterze terrorystycznym, coraz częściej są to osoby samoradykalizujące się, bez jasnych powiązań z ujawnionymi i obserwowanymi ugrupowaniami. Nie są to także „samotne wilki”, planujące swoje działania z wyprzedzeniem, atakujące w sposób uniemożliwiający ich powstrzymanie. Większość dzisiejszych zamachowców to osoby zdesperowane, które uderzają na oślep, chcąc wywołać jak największe zamieszanie i możliwie wysokie straty, zanim zostaną powstrzymane bądź zabite. Wiele z nich jest niestabilnych emocjonalnie lub psychicznie, część wcześniej wchodziła w konflikt z prawem, a ich radykalizacja pogłębiła się w warunkach więziennych. W przypadku Polski w ostatnich latach odnotowaliśmy co najmniej trzy zdarzenia z udziałem osób niezrównoważonych, które nosiły znamiona aktów terrorystycznych motywowanych politycznie i społecznie. Były to:

- wspomniane już zabójstwo prezydenta Gdańska Pawła Adamowicza, które można kwalifikować jako wynik samoradykalizacji sprawcy w warunkach osadzenia oraz atak o podłożu politycznym,

³⁴ *Małżeństwo z Lublina montowało bomby. Chcieli je wnieść na Marsz Równości*, https://www.tvp.info/44652567/malzenstwo-z-lublina-montowalo-bomby-chcieli-je-wnie-sc-na-marsz-rownosci?fbclid=IwAR2Pg5Vh31rAJsveNkv5amS6Sv_hpKrATS-Pm-Htd56zYP_MCSe2JPBCztFI, [dostęp: 10.11.2019].

- atak nożownika w Stalowej Woli, który pociągnął za sobą jedną ofiarę śmiertelną oraz 8 ciężko rannych, będący formą zemsty zamachowca na społeczeństwie za „doznane krzywdy”;
- atak w szkole w Brześciu Kujawskim, klasyfikowany w USA jako *active shooter*, gdzie uczeń, po wtargnięciu do budynku, trzykrotnie postrzelił 11-letnią uczennicę oraz pracownicę szkoły z broni palnej, a także odpalił dwie petardy imitujące ładunki wybuchowe. Jak wynikało ze wstępnego śledztwa, chciał dokonać dużej masakry, jednak został obezwładniony przez woźnego³⁵.

W dwóch pierwszych zajściach służby porządkowe okazały się bezradne; uzbrojonych napastników zatrzymały postronne osoby cywilne. W przypadku wtargnięcia do szkoły nie zadziałały żadne procedury poza próbą powstrzymania napastnika przez personel pomocniczy, gdyż zdecydowana większość szkół jakichkolwiek procedur na taką okoliczność nie posiada. Także próby szkoleń z zasad reagowania kryzysowego, jeśli dokona tego nieprzygotowany zespół, mogą skończyć się tragicznie, co tylko utwierdza dyrektorów szkół w przekonaniu, by się w takie działania nie angażować³⁶. Jest to tym bardziej uzasadnione, kiedy ze strony państwa płynie wyraźny przekaz, że Polska wolna jest od zagrożeń, a jedyne mogą pojawić się ze strony napływających z Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej uchodźców.

Obraz ten nie tylko jest całkowicie fałszywy, ale wręcz sprawia, że solidnie opracowana analiza potencjalnych zagrożeń o charakterze terrorystycznym ze strony obywateli naszego kraju nie jawi się wartą opracowania. Analogicznie do nasuwających się po takim badaniu zaleceń uświadamiania społeczeństwa i wprowadzania procedur alarmowych. Nieliczne przypadki szkoleń, kiedy potencjalnym zamachowcem może być np. uczeń, nie

³⁵ *Strzelanina w szkole w Brześciu Kujawskim*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-05-30/strzelanina-w-szkole-w-brzesciu-kula-przeszla-centymetr-od-rdzenia-11-letniej-oliwii>, [dostęp: 07.12.2019].

³⁶ *Zamaskowani mężczyźni i strzały w szkole. Okazało się, że to ćwiczenia, o których nikt nie wiedział*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-06-19/zamaskowani-mezczyzni-i-strzaly-w-szkole-okazalo-sie-ze-to-szkolenie-o-ktorym-nikt-nie-wiedzial>, [dostęp: 7.12.2019].

zmieniają zasadniczego problemu³⁷. Państwo utwierdza nas w przekonaniu, że zagrożenie przyjedzie „z zewnątrz”. Tymczasem realne szanse ataku ze strony radykalizowanych fundamentalistów religijnych, jeśli zaistnieją, to raczej ze strony rodzimych konwertytów, a więc wiązać się będą z omawianym terroryzmem rodzimym³⁸.

Sytuacji nie ratuje podjęta w ostatnim czasie przez Centrum Prewencji Terrorystycznej ABW kampania 4U³⁹, czyli filmy szkoleniowe publikowane przez Agencję na portalu YouTube, pokazujące podstawowe zasady reagowania w momencie wystąpienia zagrożenia o charakterze terrorystycznym. Inicjatywa ta nie spotkała się z dużym odzewem społecznym. Mass media poświęciły jej po jednym niewielkim artykule i *de facto* zniknęła w powodzi informacji. Akcja ABW byłaby bez wątpienia bardziej skuteczna, gdyby połączyć ją z działaniami uświadamiającymi, z jakimi zagrożeniami mieliśmy już do czynienia w Polsce. Pod tym względem powinniśmy czerpać z doświadczeń USA, gdzie opracowania teoretyczne opierane są na doświadczeniach praktycznych. Wzorcowym przykładem jest portal Departamentu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (*Department of Homeland Security*), na którym, w profesjonalny sposób, omówione zostało m.in. zjawisko *active shooter*, zaś zamieszczone tam materiały szkoleniowe bazują na doświadczeniach wynoszonych z najtragiczniejszych przypadków zamachów⁴⁰. W naszych realiach powinniśmy umiejętnie łączyć

³⁷ *Były uczeń z bronią wtargnął do szkoły i wziął zakładników. Symulacja ataku terrorystycznego*, <https://gp24.pl/byly-uczen-z-bronia-wtargnal-do-szkoly-i-wzial-zakladnikow-symulacja-ataku-terrorystycznego-zdjecia/ga/13094254/zd/28381284>, [dostęp: 7.12.2019].

³⁸ D. Boćkowski, *Mniejszość muzułmańska w Polsce. Jak zmniejszyć ryzyko radykalizacji oraz kontrolować wpływy salafickie*, Ośrodek Analiz Strategicznych 2019, https://oaspl.org/2019/09/06/mniejszosc-musulmanska-w-polsce-jak-zmniejszyc-ryzyko-radykalizacji-oraz-kontrolowac-wplywy-salafickie/?fbclid=IwAR1YgzU=IOSL-PuwEQx60or_Cks8-e0jFeLqQa6h7YAozvKItBpVfG1d-DCQUAs, [dostęp: 07.12.2019].

³⁹ 4U – *Uważaj, Uciekaj, Ukryj się, Udaremnij atak*, <https://4u.tpcoc.gov.pl>, [dostęp: 07.12.2019].

⁴⁰ *Active Shooter*, Department of Homeland Security, <https://www.ready.gov/active-shooter>, [dostęp: 9.12.2019].

doświadczenia amerykańskie, faktyczne zagrożenia w naszej przestrzeni publicznej oraz budowanie świadomości społecznej na wszystkich szczeblach. Nie przypadkiem pierwszym zaleceniem na tej stronie jest: „Bądź poinformowany” (*Be Informed*), co znacznie lepiej pozycjonuje przekaz niż znajdujące się w instrukcji ABW: „Uważaj”. Trudno uważać na coś, o czym nie ma się wiedzy i świadomości.

Gdyby połączyć publikowany przez ABW film instruktażowy z materiałami pokazującymi atak w Stalowej Woli, czy też wtargnięciem ucznia do szkoły w Brześciu Kujawskim, osiągnęlibyśmy o wiele bardziej realny przekaz. Uświadomilibyśmy odbiorcom materiału instruktażowego, że nie jesteśmy wolni od zagrożeń, które – jak mówili mieszkańcy Brześcia Kujawskiego – przecież tylko na filmach pokazują. W praktyce oznacza to jedno – rozpoczęcie kampanii nagłaśniających przypadki ataków w wielkopowierzchniowych obiektach handlowych, szkołach i w trakcie imprez masowych w Polsce. Zmianę sposobu postrzegania bezpieczeństwa w naszym kraju – jesteśmy oazą spokoju na tle Europy, na – w wyniku przemian cywilizacyjnych, globalizacji oraz zmiany stylu życia musimy być gotowi do reagowania w sytuacjach kryzysowych o charakterze terrorystycznym. To jednak popsuje narrację polityków, więc jest mało prawdopodobne, byśmy w najbliższym czasie doczekali się solidnej dyskusji na ten temat.

Wnioski

Nawet jeśli ataki w Polsce nie są kwalifikowane przez stosowne organy jako czyny o charakterze terrorystycznym (zwłaszcza gdy potencjalny sprawca okazuje się niezrównoważony emocjonalnie lub psychicznie), nie zmienia to kluczowej dla oceny sytuacji kwestii. W naszym kraju mamy do czynienia przynajmniej z działaniami, które naśladują czyny o charakterze terrorystycznym rejestrowane w Europie oraz USA. Sytuacja ta nie ulegnie zmianie na lepsze, gdyż globalizacja przepływu danych, a wraz z tym przepływu informacji na temat różnych zdarzeń kryminalnych i terrorystycznych jest faktem. Przekaz ten nie tylko niesie informacje o potencjalnych zagrożeniach, ale też, w wypadku osób zdesperowanych, jest swoistą instrukcją, co i jak zrobić, by osiągnąć stosowny rozgłos i sławę lub dokonać zemsty na systemie politycznym bądź społeczeństwie. Nawet jeśli

nie widzimy potrzeby zaimplementowania w naszym systemie prawnym pojęcia terroryzmu rodzimego / terroryzmu wewnętrznego, musimy mieć pełną świadomość, że największe zagrożenie dla bezpieczeństwa mieszkańców naszego kraju stanowi radykalizacja obywateli oraz zdolność do twórczego wykorzystania doświadczeń zamachowców z całego świata. W konfrontacji z tym zagrożeniem nasze służby nie mają stosownych narzędzi prawnych, choć posiadają odpowiednio wyszkolone oddziały policji. Unikanie stawiania zarzutów o czyny o charakterze terrorystycznym oraz minimalizowanie skutków działań osób wymienianych w niniejszym opracowaniu działa pozytywnie tylko w propagandzie. Osłabia natomiast przekaz płynący do społeczeństwa, by było przygotowane do reagowania w sytuacjach kryzysowych. Świadomość, że „bohaterski Polak w Londynie rzucił się na zamachowca z kłębem narwała” nie spowoduje nabycia umiejętności radzenia sobie w sytuacjach ekstremalnych.

Bibliografia

- 29-latek zatrzymany w sprawie wysadzenia bloku w Bielsku-Białej, <https://bielsko-biala.naszemiasto.pl/29-latek-zatrzymany-w-sprawie-wysadzenia-bloku-w-bielsku/ar/c1-5012394>.
- 4U – Uważaj, Uciekaj, Ukryj się, Udaremnij atak, <https://4u.tpcoe.gov.pl>.
- ABW zatrzymała Mikołaja B. Planował zamach, który miał być zemstą na przeciwnikach islamu, <https://ochrona24.info/18861,abw-zatrzymala-mikolaja-b>.
- Active Shooter, Department of Homeland Security, <https://www.ready.gov/active-shooter>.
- Backes L., Dahlkamp J., Gude H., Knobbe M., Lehberger R., Moussa A., Wiedmann-Schmidt W., *Attack Underscores Need To Address Refugees' Mental Health*, <https://www.spiegel.de/international/germany/what-led-ahmed-a-to-go-on-a-stabbing-spreed-in-hamburg-a-1161442.html>.
- Boćkowski D., *Mniejszość muzułmańska w Polsce. Jak zmniejszyć ryzyko radykalizacji oraz kontrolować wpływy salafickie*, Ośrodek Analiz Strategicznych, 2019, <https://oaspl.org/2019/09/06/mniejszosc-muzulmanska-w-polsce-jak-zmniejszyc-ryzyko-radykalizacji-oraz-kontrolowac-wplywy-salafickie/?fbclid=IwAR1-YgzUIOSL-PuwEQx60orCks8e0jFeLqQa6h7YAOzvKItBpVfG1d-DCQUAs>.
- Były uczeń z bronią wtargnął do szkoły i wziął zakładników. Symulacja ataku terrorystycznego, <https://gp24.pl/byly-uczen-z-bronia-wtargnal-do-szkoly-i>

- wzial-zakladnikow-symulacja-ataku-terrorystycznego-zdjecia/ga/13094254/zd/28381284.
- CBOS, *Zagrożenie terroryzmem po zamachach w Paryżu*, „Komunikat z Badań CBOS” 2015, nr 177, https://www.cbos.pl/S PISK OM. PO L/2015/K_177_15.PDF.
- CBOS, *Zagrożenie terroryzmem*, „Komunikat z Badań CBOS” 2016, nr 127, https://www.cbos.pl/SPIS KOM. PO L/2016/K_127_16.PDF.
- Chrobot P., *Ustawa o działaniach antyterrorystycznych. Komentarz do niektórych regulacji*, [w:] *Uprawnienia służb specjalnych z perspektywy współczesnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego. Wybrane zagadnienia*, P. Burczaniuk (red.), Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Centralny Ośrodek Szkolenia im. gen. dyw. Stefana Roweckiego „Grota”, Warszawa 2017, www.abw.gov.pl/download/1/2321/3.pdf.
- Country Reports on Terrorism 2018, October 2019*, <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Country-Reports-on-Terrorism-2018-FINAL.pdf>.
- Disorders and Terrorism – Report of the Task Force on Disorders and Terrorism*, <http://www.ncjrs.gov/App/publications/abstract.aspx?ID=39469>.
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/541 z dnia 15 marca 2017 r. w sprawie zwalczania terroryzmu i zastępująca decyzję ramową Rady 2002/475/WSiSW oraz zmieniająca decyzję Rady 2005/671/WSiSW, Dz.Urz. UE L 88/6 31.3.2017.
- Global Terrorism Database*, GTB 2019, https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?start_yearonly=2015&end_yearonly=2018&start_year=&start_month=&start_day=&end_year=&end_month=&end_day=&country=161&asmSelect1=&ctp2=all&success=yes&casualties_type=b&casualties_max=.
- Global Terrorism Index 2019*, <http://visionofhumanity.org/indexes/terrorism-index>.
- Hate Crime Statistics*, <https://ucr.fbi.gov/hate-crime/2018>.
- How the USA Patriot Act redefines “domestic terrorism”*, ACLU.org, <https://www.aclu.org/other/how-us-a-patriot-act-redefines-domestic-terrorism>.
- Koehler D., *Recent Trends in German Right-Wing Violence and Terrorism: What are the Contextual Factors behind ‘Hive Terrorism’?*, „Perspectives on Terrorism”, t. 12, nr 6.
- Lister T., Cruickshank P., *Boston Marathon bombs have hallmarks of ‘lone wolf’ devices*, <https://edition.cnn.com/2013/04/16/us/boston-marathon-lone-wolf>.
- Małżeństwo z Lublina montowało bomby. Chcieli je wnieść na Marsz Równości*, <https://www.tvp.info/44652567/malzenstwo-z-lublina-montowalo-bom>

- by-chcieli-je-wniesc-na-marsz-rownosci?fbclid=IwAR-2Pg5Vh3rAJsveNkv5amS6Sv_hpKrATSPm-Htd56zYP_MCSe2JPBCztFI.
- Marsz Równości we Wrocławiu. Miał przy sobie noże i krzyczał „Allah Akbar”, https://www.tvp.info/4416558/marsz-rownosci-we-wroclawiu-mial-przy-sobie-noze-i-krzyczal-allah-akbar?fbclid=IwAR0P0IC7VyzY88mmi6nV2SxLCVO1MDYFPbqcmVU_f4kTG RXxbDWjJTJsoY.
- Morris S., *Finsbury Park attack suspect has mental health issues, sister says*, <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/jun/21/finsbury-park-attack-suspect-darren-osborne-has-mental-health-issues-sister-says>.
- Niemczyk P., *Czy Polsce grozi terroryzm*, „Krytyka Polityczna” 2018, <https://krytykapolityczna.pl/kraj/niemczyk-czy-polsce-grozi-terroryzm>.
- Our World in Data*, <https://ourworldindata.org/grapher/terrorist-incidents?tab=chart&time=19712017&country=POL>.
- Paszelański R. i in., *Radykał chciał zdetonować samochód pułapkę w Puławach*, <https://www.tvp.info/45719593/radykal-chcial-zdetonowac-samochod-pulapke-w-pulawach>.
- Pikulski S., *Kwalifikacja prawna zamachów terrorystycznych w polskim prawie karnym z perspektywy prawa międzynarodowego i europejskiego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2011, nr 13.
- Public Law 107-56*, Govinfo, Oct. 26, 2001, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-107publ56/pdf/PLAW-107publ56.pdf>.
- Romero S., Bogel-Burroughs N., *El Paso Shooting: Massacre That Killed 20 Being Investigated as Domestic Terrorism*, <https://www.nytimes.com/2019/08/04/us/el-paso-shooting-updates.html>.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie katalogu incydentów o charakterze terrorystycznym, Dz.U. 2016 poz. 1092.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 lutego 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie katalogu incydentów o charakterze terrorystycznym, Dz.U. 2017 poz. 395.
- Sprawcy ataku w biurze PiS grozi dożywocie*, <https://www.tvp.info/3050966/polska/atak-na-biuro-poselskie-pis>.
- Strzelanina w szkole w Brześciu Kujawskim*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-05-30/strzelanina-w-szkole-w-brzesciu-kula-przeszla-centymetr-o-d-rdzenia-11-letniej-oliwii>.
- Szklarska Poręba: Atak ekoterrorystów. „Za niszczenie lasu” podpalono maszyny warte kilka milionów złotych*, <https://ochrona24.info/17006,atak-w-nadlesnictwie-szklarska-poreba>.

tam/gp: *Groził, że „zrobi drugą Brukselę” i podłożył bombę w autobusie. Odpowie za terroryzm*, <https://www.tvn24.pl/wroclaw,44/student-chemii-oskarzony-o-terroryzm-zostawil-bombe-w-autobusie,713405.html>.

The federal data available on active shooter incidents, mass killings and domestic terrorism, <https://usafacts.org/reports/facts-in-focus/domestic-terrorism-mass-shootings-data>.

Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, Dz.U. 2016 poz. 904 ze zm.

Zamaskowani mężczyźni i strzały w szkole. Okazało się, że to ćwiczenia, o których nikt nie wiedział, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-06-19/zamaskowani-mezczyzni-i-strzaly-w-szkole-okazalo-sie-ze-to-szkolenie-o-ktorym-nikt-nie-wiedzial>.

Zarzuty za podpalenie biura Beaty Kempy. „To był czyn o charakterze terrorystycznym”, <https://www.tvn24.pl/wroclaw,44/zarzuty-po-ataku-na-biuro-pose-lskie-beaty-kempy,798829.html>.

Zranił dziewięć osób, jedna zmarła. Sprawa umorzona, nożownik skierowany na leczenie, <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/nozownik-ze-stalo-wej-woli-trafi-do-zakladu-psychiatrycznego-sprawa-umorzona,892363.html>.